

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

Navbaxor Yunusova¹

Zulfiya Pulatova²

O'g'iloy Bozorboyeva³

^{1,2}Samarqand viloyati xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi o'qituvchilari

³Samarqand viloyati Jomboy tumani 26-umumiy o'rta ta'lim maktabi biologiya fani o'qituvchisi

O'QITUVCHILARNING KASBIY MAHORATINI ANIQLASHDA PEDAGOGIK KVALIMETRIYANING O'RNI VA AHAMIYATI

Annotatsiya. Pedagogik kvalimetriyaning ilmiy-tadqiqot metodlari jumlasiga taqqoslash, olingan natijalarni matematik statistik metod vositasida tahlil qilish va xulosa yasash, pedagogik kadrlarni suhbatdan o'tkazish, o'qituvchilarning fikr-mulohazalarini aniqlash maqsadida so'rovnomalar o'tkazish, ekspertizadan o'tkazish, ijtimoiy metodlarni kiritish mumkin.

Kalit so'zlar: ekspertiza, kvalimetriya, reyting, kompetensiya

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, Davlat dasturlari, Prezident Farmoni va farmoyishlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlarida belgilangan vazifalarning bajarilishini nazorat qilish, oliy va umumta'lim muassasalarini attestatsiyadan o'tkazish, akkreditatsiyalash jarayonining me'yoriy hujjatlari va reyting tizimini ishlab chiqish, tashkil etiladigan ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini aniqlash, umumta'lim maktablarida fanlar bo'yicha talabalarning DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma, malakalarni o'zlashtirish, kompetensiyalarni tarkib topganlik darajasi va sifatini aniqlash maqsadida pedagogik kvalimetriya fan sifatida ishlab chiqilgan.

Pedagogik kvalimetriyaning ilmiy-tadqiqot metodlari jumlasiga taqqoslash, olingan natijalarni matematik statistik metod vositasida tahlil qilish va xulosa yasash, pedagogik

kadrlarni suhbatdan o'tkazish, o'qituvchilarning fikr-mulohazalarini aniqlash maqsadida so'rovnomalar o'tkazish, ekspertizadan o'tkazish, ijtimoiy metodlarni kiritish mumkin.

Uzluksiz ta'lim tizimida tashkil etilayotgan ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini nazorat qilish va baholashda tashxislash, ekspertiza, monitoring va pedagogik kvalimetriyadan foydalaniladi.

Pedagogik o'lchov nazariyasiga asoslangan kvalimetrik yo'nalish o'zining keng qamrovliligi, test jarayonining daxlsizligi, olingan natijalarni matematik-statistik tahlil qilish, talabalarning rivojlanish darajasi va bilimlarni o'zlashtirish sifati haqida qat'iy aniq va ranjerli natijalarni olish imkonini beradi.

Ta'lim monitoringini ilmiy asoslangan va o'zaro uzviy bog'langan nazorat turlari va axborot texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonidan ko'zlangan natijaga erishish va ta'lim sifatini aniqlash imkonini beradi.

Jahonning rivojlangan mamlakatlarning ta'lim monitoringida test topshiriqlaridan foydalaniladi va bu metod yordamida ko'p sondagi talabalarning qisqa muddatda o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalari sifatini aniqlash, olingan natijalarga muvofiq talabalarga individual yondoshish, uzluksiz ta'lim tizimi turlaridagi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini aniqlash, ularning o'rtacha qiymatini aniqlash va baholash, olingan natijalarni qayd etish amalga oshiriladi.

Hozirgi paytda ta'lim muassasalarida test topshiriqlaridan samarali foydalanish yo'llari ishlab chiqilgan bo'lib, ta'lim makonida pedagogik munosabatlarning yangi paradigmatlari talaba-o'qituvchi, talaba-ota-onalar, o'qituvchi-rahbariyat, ta'lim muassasalari-ta'limni boshqaruv organlari kabi nazorat-baholash tizimi amaliyotga joriy etilmoqda.

Test topshiriqlarining daxlsiz va mustaqil tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonining sifatini nazorat qilish va baholash tizimining muhim tarkibiy qismiga aylandi, shu bilan birgalikda tizim hosil qiluvchi va faol ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida maydonga chiqdi.

Respublikamizda joriy etilgan uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini nazorat qilish va baholash, mazkur tizimda pedagogik faoliyat yuritayotgan pedagoglarning kasbiy-pedagogik tayyorgarlik darajasini aniqlashda pedagogik kvalimetriya metodlari muhim o'rin tutadi.

Shu nuqtai nazardan olib qaraganda uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlari shu jumladan, oliy ta'lim muassasasida pedagogik faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilar pedagogik kvalimetriyani fan sifatida ob'ekti, predmeti, maqsadi, vazifalari, prinsiplari, kvalimetrik shkala, kvalimetrik jarayonning bosqichlari, pedagogik kvalimetriya metodlari vositasida ta'lim-tarbiya jarayonini tashxislash va baholash, olingan natijaga muvofiq umumiy xulosalash, kasbiy-pedagogik faoliyatda kvalimetriya metodlarini qo'llashdagi yondoshuvlarning mazmun-mohiyatini anglashi lozim. Shu bilan bir qatorda professor-o'qituvchilar ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma, malakalari va kompetensiyalarini nazorat qilish va baholashda kvalimetriyaning asosiy metodlaridan biri, test topshiriqlaridan foydalanish, standart va nostandart test topshiriqlarini tuza olishi, test o'tkazish jarayonining metodikasi, olingan natijalarni ekspertizadan o'tkazish, yakuniy natijalarni umumlashtirish, pedagogning kasbiy-pedagogik modelini tuzish va modelning har bir tarkibiy qismining egallanganlik darajasini aniqlash, talabalarning umumiy va kasbiy layoqatini aniqlash metodikasi,

talabalar tomonidan bilimlarni egallaganlik va tarbiyalanganlik darajasini aniqlash va pedagogik xulosa yasash malakasini egallagan bo'lishi zarur.

Pedagogik kvalimetriya professor-o'qituvchilarning kasbiy mahoratini aniqlashda ham o'rin tutadi. Pedagog kadrlarning o'z kasbiy-pedagogik tayyorgarligi, kasbiy layoqatini baholash va o'z-o'zini baholash uchun pedagogik kvalimetriyaning quyidagi metodlaridan foydalaniladi:

1. Ekspertiza metodi
2. Tahlil metodi.
3. Pedagogik jarayonni kuzatish va tahlil qilish.
4. So'rovnoma o'tkazish
5. Test topshiriqlari.
6. Suhbat metodi.
7. Matematik-statistik tahlil qilish.
8. Umumlashtirish.

Test topshiriqlarining qiyinlik darajasi mezoni o'rganilayotgan ob'ektning xususiyatlarini o'zida to'liq aks ettirib, u talabalar tomonidan mazkur xususiyatlarni aniqlash uchun bajaradigan aqliy operatsiyalariga ko'ra:

- Reproduktiv daraja;
- Produktiv daraja;
- Qisman-izlanishli daraja;
- Ijodiy (kreativ) darajada bo'lishi mumkin.

Dastlabki reproduktiv va produktiv darajadagi test topshiriqlari o'quv fan bo'yicha tasdiqlangan DTS ining minimal darajasiga, qisman-izlanishli va ijodiy (kreativ) darajadagi test topshiriqlari DTSining maksimal darajasiga mos tuzilishi zarur.

Standart testlar mazmuni bo'yicha reproduktiv va produktiv darajada, tarkibi jihatidan test topshirig'i savoli va to'g'ri va noto'g'ri javoblardan iborat bo'lsa, nostandart testlar o'zining mazmuni, tuzilishi va qo'llanish maqsadiga ko'ra muayyan darajada farq qiladi.

Nostandart testlar mazmuni va mohiyatiga ko'ra quyidagi guruhlarga ajratiladi:

1. Integrativ testlar;
2. Adaptiv testlar;
3. Mezonli-mo'ljal olish testlari.

Integrativ testlar integral mazmun, shakl, qiyinchilik darajasi bo'yicha o'sib boruvchi, ta'lim muassasasining bitiruvchisining tayyorgarlik darajasi haqida umumlashgan yakuniy xulosa chiqarishga imkon beradigan test topshiriqlari sanaladi.

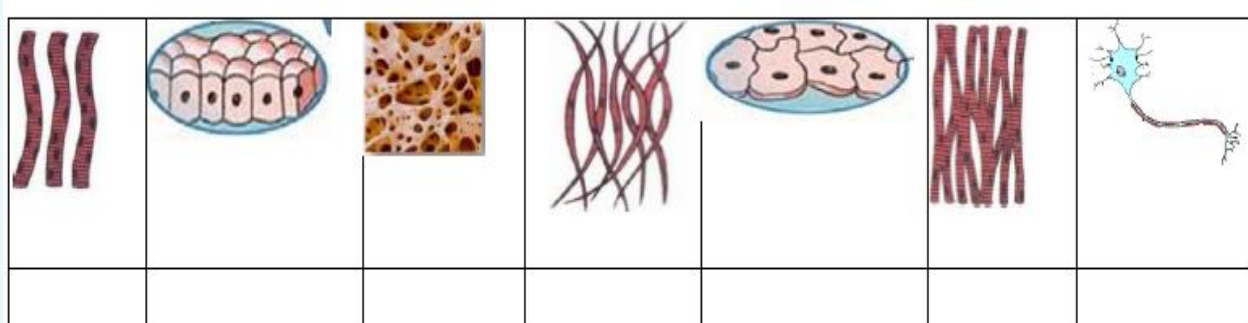
Adaptiv testlar avtomatlashtirilgan, talabalarga nisbatan individual yondoshish imkonini beradigan, topshiriq mazmuni, bajarish tartibi, qoidasi, shu topshiriqni bajarish natijasida talabaning egallashi mumkin bo'lgan bali va test natijalarini umumlashtirish bo'yicha ko'rsatmalardan iborat bo'ladi.

Mezonli-mo'ljal olish testlari talabalarining umumiy tayyorgarlik darajasi, mazkur kursning o'qitilish sifati, pedagogning pedagogik mahorati, ta'lim-tarbiya jarayoni samaradorligini aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Mazkur test topshiriqlarini tuzish uchun avvalo o'quv kursi mazmuni DTS asosida tahlil etiladi, bilim, ko'nikma va malakalar aniqlanadi, ularni aniqlash uchun topshiriqlar majmuasi tuziladi, mazkur topshiriqlar test topshiriqlariga aylantiriladi va sinov o'tkaziladi, pirovar natijada talabalarning shu kursni o'zlashtirish darajasi yuzasidan xulosa tayyorlanadi. Nostandart test topshiriqlarini tayyorlashda mazmun va shakl asosiy o'rinni egallaydi. Quyida biologiya fanidan tuzilgan nostandart test topshiriqlari bilan tanishib chiqamiz:

1-nostandart test topshirig'i: To'qimalar xillarini aniqlang.

Jadvaldagi har bir rasm tagidagi qatorga ularga mos keladigan raqamlarni tanlang, to'qimalarning joylashishi va funktsiyalarini yozing.
 1) silliq tolali muskul; 2) ko'ndalang targ'il muskul; 3) yassi epiteliy
 4) silindsimon epiteliy; 5) neyron; 6) yurak muskuli; 7) suyak;

Rasmi va ko'p javobli testlarning javobi quyidagi jadvalga yoziladi

2	3	6	1	7	5	4
---	---	---	---	---	---	---

2-nostandart test topshirig'i: Rasmda tasvirlangan yurak qismlari va ularga mos keladigan raqamlarni yozing

Rasm	Yurak qismlari	Raqam	Funksiyasi

2-nostandart test topshirig'i: Oilalarga tegishli belgilarni ajrataing va raqamlarni harflar bilan juftlang.

Nº	Oilalar nomi	Nº	Oilalarga xos xususiyatlar
1	Ra'noguldoshlar oilasi	A	Bu oilada deyarli hamma qit'alarining sahro va cho'llarida, qumlarda va sho'rtob yerlarda o'sadigan o'simliklar kiradi.
2	Karamdoshlar oilasi	B	Respublikamizda ekiladigan g'o'za bu oilaga mansub o'simliklar orasida asosiy o'rinni egallaydi

3	Sho'radoshlar oilasi	C	Gullari qiyshiq, ikki jinsli, shingil, kallakcha xilidagi to'pgulga joylashgan
4	Gulxayridoshlar oilasi	D	Meva-qo'zoq yoki qo'zoqcha
5	Burchoqdoshlar oilasi	E	Mazkur oilaga kiruvchi tur va turkumlarning ko'pligi tufayli ularning gul tuzilishini yagona formula va diagramma bilan ifodalab bo'lmaydi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik kvalimetriya metodlaridan ya'ni nostandart test topshiriqlaridan foydalanish ta'lim samaradorligini aniqlash, mavjud kamchiliklarga barham berishga zamin tayyorlaydi.

Ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini aniqlashning umumiy ko'rinishga olib kelinishi va maqsadga muvofiqligi professor-o'qituvchilarning o'z kasbiy-pedagogik tayyorgarligini orttirish borasidagi izlanishlarini orttirish, ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish va ommalashtirish, ular o'rtasida tom ma'nodagi raqobatbardoshlikning vujudga kelishiga zamin tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Vazirlar Mahkamasining Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori.
- 2.J.Tolipova , A.To'rayev "Pedagogik kvalimetriya" – O'quv uslubiy qo'llanma - Toshkent-2016
- 3.O'.Pratov, A. To'xtayev va boshqalar. Biologiya (Botanika). Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 6-sinfi uchun darslik.,Toshkent-2017
- 4..B.Aminov va boshqalar. Biologiya. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik.,Toshkent-2019